

Ekolojik Kriz, Covid-19 ve Kentlerin Geleceği

Osman BALABAN

Çok teşekkür ederim, öncelikle ben sizlere ve İzmir’den bizi izleyen herkese deprem nedeniyle bir geçmiş olsun demek istiyorum. Umarım tekrarı yaşanmaz, yaşanır da yarattığı etkiler kabul edilebilir sınırlarda olur bu tür afet olaylarının bundan sonrasında diyelim. Davetiniz için ve de böyle bir dönemde bu etkinliği düzenlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

Şimdi, tabi sonda olmanın da bir dezavantajı genelde oluyor. Yani herkesin artık çok yorulduğu, belki de dikkatinin dağıldığı bir ortamda hala sizin söylemek isteyeceğiniz şeyler oluyor. Elimden geldiğince çabuk bir biçimde toparlamaya çalışacağım. Benden önceki konuşmacıların çok belli konulara odaklanmış olması aslında biraz da iyi oldu çünkü ben biraz daha genel bir çerçeveden ele alacağım. Dolayısıyla, belki bir toparlama, bir genel çerçeve içerisinde ele alma fırsatı da yaratmış olacak diye düşünüyorum. Şimdi, tabi son dönemde böyle gelecek konuşmak üzere davet edildiğimde, çok heyecanla dahil oluyorum, bu tür davetleri kırmamaya özen gösteriyorum. Çünkü, bugün artık sürdürülebilir olmaktan çıktığı için, bizim ciddi bir biçimde gelecek tartışmaya, gelecek tartışması üzerine kafa yormaya ihtiyacımız var. Bugün aslında gelecek tartışması yapmak için en uygun zaman. Bugün değil ise, ne zaman zaten diye bir soru bile sorulabilir.

Tabi geleceği de kent üzerinden düşünmek için de çok uygun bir dönemde ve zamandayız çünkü dünya nüfusunun artık çok büyük bir bölümü, %55’lere varan bir bölümü kentte yaşıyor ve projeksiyonlar, trendler bunun 2050, yani bu yüzyıl ortasına geldiğimizde, %65’leri bulacağını gösteriyor. Dolayısıyla, dünya giderek büyük bir hızla kentleşiyor. Aynı zamanda kentleşirken de iktisadi yapının da ana merkezi kentler haline geliyor çünkü bugün dünya üretkenliğinin, iktisadi üretkenliğinin büyük bölümü kent kaynaklı. Küresel gayri safi hasılanın %80’inden fazlası kentlerden kaynaklanıyor. Gelişmiş ülkelerde daha yüksek oran, az gelişmiş ülkelerde daha düşük bir oran ama kentler bugün hem demografik dinamizmin hem iktisadi dinamizmin merkezi konumuna geldiler. Dolayısıyla, dünyanın geleceğini düşünürken, kenti dışarıda bırakmak ya da kenti düşünmeden dünyanın geleceğini tartışmak çok eksik olur. Dolayısıyla da, bugün kent üzerinden geleceği düşünmek için çok uygun bir zaman. Ve anlamlı bir gelecek için, kentsel sistem nasıl değişmeli, nasıl dönüştürmeli konusunda fikir üretmek de aslında bizim gibi insanların bence temel sorumluluklarından bir tanesi bugün. Ben de biraz bunun üzerine bir tartışma ve değerlendirme yapmak istiyorum ama tabi bu tartışmayı yaparken nerden hareket edeceğiz, neyi referans alacağız? Bu önemli.

Ben bu tartışmayı genelde son dönemde günümüzün en acil sorunlarından bir tanesi olarak gördüğüm, ister buna karma kriz durumu “combined crisis situation” diyelim, istersek “double crisis” yani bir ikili kriz durumu diyelim, bugünün benim en acil sorunu olarak gördüğüm bir kriz durumundan hareket etmek, ilk önce onu tanımlamak ve oradan bir gelecek tahayyülü, bir kentsel gelecek tahayyülü yapmanın anlamlı olduğunu düşünüyorum ve referansımı biraz buradan almaya çalışıyorum.

Bu ikili kriz durumunun bir ayağı bir iktisadi kriz. Aşağı yukarı endüstri devriminden beri ama 1900’lerin başından beri de yoğun olarak bizim içinde yaşadığımız bu dünya kapitalizmi çok sürdürülebilir olmaktan çıktı. Buradaki krizden kastım, 2008 küresel krizi ya da Türkiye’nin şu an içinde bulunduğu kriz değil. İktisadi yapının daha sistemik olarak bizim karşımıza çıkarttığı bir kriz bu. Küresel kapitalizm müthiş bir kesintisiz büyümeye endekslenmiş, koşullanmış bir ekonomik sistem.

Bu sistemin devamlılığını sağlayabilmesi için sürekli büyüyor olması gerekiyor ve başarısı da sürekli büyüme rakamları üzerinden açıklanıyor. Tabi, böyle endekslediği için de, mesela bakın, 1960'da dünya gayri safi hasılası, yani tüm dünyanın ürettiği gelir diyelim, 11.3 trilyon dolarmış. 2018 yılına gelince, bir 60 yıl içerisinde, bu 82.4 trilyon dolara çıkmış, yani aşağı yukarı 7-8 kat büyümüş. Tabi böyle bir kesintisiz büyümeyi sürdürebilmenin, olanaklı kılmanın yöntemi de sürekli üretiyor olmak, bu üretimin de sürekli toplum tarafından tüketiliyor olması. Yani, bir iktisadi düzen içerisinde yaşıyoruz, bu büyümek istiyor, büyürken sürekli üretme ihtiyacı hissediyor, onun ürettiğiyle de biz sürekli tüketmek durumundayız.

Yine aynı dönemde, yani dünya gayri safi hasılası böyle 7-8 kat 11 trilyon dolardan 80 trilyon dolara çıktığında, dünya nüfusu iki kat artıyor ama özel tüketim harcamaları, yani hane halklarının yaptığı tüketim harcamalar dört kat artıyor. Yani, herkes iki kat daha fazla tüketir hale geliyor çünkü sistem bunu gerektiriyor, yani bu sistem böyle olduğu zaman işlerlik kazanıyor. İşte bu Covid-19 dönemine baktığımızda, sistemde iki, üç aylık bir duraklama ve yavaşlama bütün dünyayı büyük bir buhranın içerisinde sürüklemeye riski yarattı.

Tamam, hadi bu sistem böyle büyüsün, üretsün, biz tüketelim, ama bu sorunlarımızı çözüyor mu diye baktığımızda da aslında, işte ben onun için bir kriz durumu olarak niteliyorum, temel sorunlarımız yani insanların temel sorunları hala olduğu yerlerde duruyor. Yoksulluk ortadan kalkmıyor, açlık ortadan kalkmıyor, eşitsizlik ortadan kalkmıyor. Sekiz kat büyüyen bir iktisadi yapı var ama bugün hala 2.7 milyar insan günlük 2 dolardan daha az bir para ile yaşamak zorunda kalıyor. 800 milyon insan kronik yetersiz beslenme sorunları ile yaşamak durumunda kalıyor. 1 milyar insanın temiz suya erişimi yok. Çalışanlar güvenli, insan onuruna yaraşır çalışma koşulları içerisinde istihdam edilmiyorlar. Bu sadece dünyanın az gelişmiş taraflarına özgü bir şey değil. 1990-2014 arasında, 24 yıllık sürede, Amerika'nın gayri safi yurtiçi hasılası %78 oranında artmış ama ortalama hane halkı geliri aynı kalmış. Yani, Amerikan ekonomisi de büyümüş ama hane halklarının geliri aynı kalmış. Dolayısıyla, bu pasta ne kadar büyürse büyüsün, sekiz kat, on kat, dünya nüfusunun çok küçük bir bölümü bu büyümeden nasiplenir hale geliyor ve dünya nüfusunun büyük bir bölümü hala temel problemler ile, temel toplumsal problemler ile baş başa yaşamak zorunda kalıyor. Onun için ben buna bir kriz durumu nitelmesi yapıyorum. Şimdi bu tabii bir ayak. Bunun bir diğer ayağı ise, böyle bir iktisadi yapının bize hediye ettiği diğer mesele ise bir ekolojik kriz. Sürekli büyümeye endekslenmiş bu yapı arkasında çok ciddi bir ekolojik bütçe açığı yaratıyor. Çünkü üretebilmeniz ve tüketebilmeniz, dünya kaynaklarına olan talebinizin giderek artmasıyla sağlanabiliyor.

Bugün dünya nüfusunun - bugünkü veriler biraz böyledir - üretim, tüketim, dolaşım ihtiyaçlarımızı karşılamak ve ürettiğimiz atığı bertaraf etmek için kullandığımız kaynaklar, gezegenin toplam bir buçuk katına denk geliyor. Yani, bizim bir yılda üretilen tükettiğimizi gezegen aşağı yukarı bir buçuk yılda yerine koyma şansına sahip. Bu bağlamda, limit aşım günü diye bir şey hesaplanır. Her yılın başından itibaren ne zaman dünyanın kaynaklarını tüketiriz diye bakıldığında, bu hesap 7-8 aylara karşılık geldi. Yani, biz Ağustos itibarıyla o yıl için bize gezegenin verdiği kaynakları bitirmiş oluyoruz. Böyle devam edersek, bu zaten yüzyılın ortalarında 3-4 aylara düşecek. Bu tabi mevcut iktisadi yapının bize hediye ettiği kriz. Küresel orman varlığı her yıl 3.3 milyon yıl azalıyor. Nature'da 2015 tarihli bir araştırma şunu söylüyor: İnsanoğlunun ormanları kesmeye başladığı andan itibaren, gezegendeki ağaç varlığının %46'sı şu ana kadar kesilmiş durumda. Bunun bir de iklim karşılığı var. Enerji tüketimi, karbon salınımları hız kesmiyor. Her yıl 36 milyar ton karbondioksiti atmosfere salıyoruz ve atmosferdeki karbondioksit konsantrasyonu 400 milyon parçacığın üzerine çıktı. Bakın, endüstri devriminden önceki 800 bin yıl boyunca, atmosferdeki karbon konsantrasyonu 280 ppm'in üzerine çıkmamıştı.

Bugün, 420 ppm’lerdeyiz. Paris Anlaşması’nın 2 derece hedefi kısa bir süre içerisinde imkansız hale gelecek, eğer bir şeyler yapmazsak. Dolayısıyla, bir ayağı iktisadi yapıda olan ve onun da sonucu olarak da bir ayağı da dünya ekolojisinde olan bir ikili kriz durumundayız ve Covid-19 da aslında bunun bir yansıması, bir sonucu. Ben onu bütün bu ekolojik krizden farklı görmüyorum. Ekolojik krizin bugün karşımıza çıkarttığı, kısa süreli bir kriz durumundan bahsediyoruz Covid-19’da. Onu aşarız, yarın başka bir biçimde karşımıza çıkar çünkü biz zaten bu krizin çeşitli alt yansımalarını uzunca bir süredir, aşırı yağışlar ile, sıcak dalgaları ile, kuraklık ile, su kıtlığı ile vs. zaten yaşıyoruz, Covid-19 da bunun bir parçası. Dolayısıyla, bu kriz durumundan nasıl çıkarız sorusu, bence bir gelecek tahayyülü veya gelecek tartışmasının aslında ana sorusu ve ana konusu olması gerekiyor.

Şimdi, ne yapılabilir?

Sürdürülebilir bir gelecek için tabi bu iki krizi de aşmak lazım. Bu da bence bir ayağı iktisadi süreçlerde olan, diğeri de kentsel mekanda, mekanın üretiminde olan iki dönüşüm patikası gerektiriyor. Yani, İngilizce tabir ile “transition path” dediğimiz, iki tane dönüşüm patikasını bizim acil bir biçimde yürürlüğe sokmamız gerektiği kanaatindeyim.

Bunlardan bir tanesi, bir iktisadi dönüşüm patikası. Yani, bugün bizim artık ekolojik kaygılara duyarlı, gezegenin taşıma kapasiteleri ile uyumlu, yeni bir ekonomi paradigması, yeni bir ekonomik sistemi geliştirmemiz ve bunu acilen devreye sokmaya olan ihtiyacımız. Şimdi buralarda tabi görüşler biraz muhtelif. Burada bir kısım radikal yaklaşımlar var. Bunlar, kapitalist birikim rejimine ve bunun merkezindeki bu büyüme istencine karşı çıkıyor ve çok radikal bir sistemik dönüşüm öneriyor. Büyüme hedefi olmayan “de-growth” yaklaşımlarında bunu görüyoruz. Mevcut kaynakları daha etkin ve adil kullanıma dayanan bir ekonomik sistem öneriyor.

Daha paradigmatic ve reformcu yaklaşımlar, daha paradigmatic değişimler ile sistemi acaba kendi içerisinde dönüştürebilir miyiz, çünkü bu daha realist diyor. Bunlar büyümeyi belki reddetmiyor ama hangi sektörlerde, nasıl, ne ölçüde büyüyeceğimize ilişkin bir takım tartışmaları bizim önümüze koyuyor. Son dönemde özellikle bu reformcu yaklaşımlar ve paradigmatic dönüşümlere dayanan yaklaşımlar içerisinde biraz bu yeşil ekonomi modelinin öne çıktığını görüyoruz ama bunun adını nasıl koyarsanız koyun, ister reformcu ister radikal kanatta olun, ihtiyacımız olan şey daha düşük karbonlu, mümkün ise sıfır karbonlu, kaynak verimliliğine öncelik veren, refah artışı sağlayan ama refah artışını da toplumda adil bir biçimde ve kapsayıcı bir biçimde dağıtan bir ekonomik modele ihtiyacımız var. İşte burada, mesela Esen hocanın üretimin mekanı tartışması üzerinden götürerek bize ipuçlarını da verdiği, işler nasıl dönüşecek meselesi de, üretimin kendisinin nasıl dönüşeceği de aslında önemli bir tartışma konusu. Üretimin kendisi nasıl dönüşecek sorusuna bir yanıt vermeye başladığımızda aslında o üretimin mekanının da nasıl dönüşebileceği konusuna bazı ipuçlarını bence çıkartmış oluyoruz. Dolayısıyla, burada kafa yormamız gereken hususlardan bir tanesi bu iktisadi yapıyı ve bu iktisadi yapının merkezinde bir üretim süreci olacak ise bunu nasıl değiştirip, dönüştürüp ekolojik kaygılarla ve gezegenin taşıma kapasiteleri ile uyumlu hale getireceğiz.

Bu tartışmanın bir diğer tarafında, yani bu dönüşüm patikasının ikinci ayağı da kentsel dönüşüm patikası. Bu yeni ekonomik sisteme geçişi kolaylaştıracak ve bu yeni ekonomik sistemi, iktisadi düzeni sürdürülebilir kılacak bir kentsel ortam nasıl olacak? Yani ekolojik sınırlara duyarlı, yeni ekonomik sisteme geçişi kolaylaştıracak kentsel ortamın temel özellikleri, temel nitelikleri ne olmalı?

Bu soruya son dönemde yanıt arayan akademik çalışmalar bize çok sayıda kavram kazandırdı, gündeme getirdi. Akıllı kent, düşük karbonlu kent, dayanıklı yani “resilient” kent, paylaşımcı kent, yaratıcı kent.. bunlar arttırılabilir de ama bütün bu kavramların son dönemde sıklıkla dolaşıma girmesi ve tartışılıyor olmasını aslında bu tür bir arayışın sonucu olarak görüyorum. Burada ben bu

kavramların hangisinin diğetine üstün olduğuna takılmadan, öyle bir tartışmanın içerisinde girmeden, bu kavramları oluşturan ortak payda bize neyi işaret ediyor, nasıl bir kentsel dönüşüm patikası ve ortamını işaret ediyor, biz buna hangi ilkeler ile ulaşabiliriz, onu tartışmaya daha önem ve öncelik vermek istiyorum.

Bunların ortak paydasında biraz şu var: Kentsel alt ve üst yapıyı inşa ederken karbon bütçemize yük oluşturmayacak.

Yine Nature’da yayınlanan bir araştırma şunu söylüyor: Biz kullandığımız enerjinin büyük bir bölümünü, özellikle bu fosil yakıtlardan gelen enerjinin büyük bir bölümünü kentin alt ve üst yapısını inşa ederken kullanıyoruz ve bizim 2 derece hedefine ulaşmak için bir karbon bütçemiz var. Eğer kenti inşa etme mantığımızda herhangi bir değişim, dönüşüm yapmaz ve “business as usual” senaryosu üzerinden gidersek, bu karbon bütçemizin sadece üçte birini kenti oluşturmak için harcamak durumunda kalacağız 2050 yılına kadar. Bu tabii korkunç bir şey.

Dolayısıyla bu şunu gerektiriyor; yeni kentsel ortam, yeni kentsel gelecek, alt ve üst yapıyı, kenti inşa ederken karbon bütçemize yük oluşturmayacak bir biçimde olacak, enerjiyi verimli bir biçimde ve yenilenebilir kaynaklardan tüketecek, iklim ve doğa olaylarının afete dönüşmeyeceği kadar dayanıklı, uyarlanabilir ortamlar olacak ve de bu kentteki farklı kesimlerin, işte bunun içerisinde Özgür hocamızın incinebilir kesimler diye dahil ettiği kesimler ile birlikte, dar gelirli grupların, düşük gelirli grupların, bulunduğu ortamda ana dilini konuşamayan göçmenlerin de olduğu farklı kesimlerin, kaynak ve hizmetlerden eşit ve adil bir şekilde yararlanacağı bir kentsel ortam. Şimdi bunun adını nasıl koyarsak koyalım ama hedefimiz, bu kentsel dönüşüm patikasının hedefinde de bu olması gerekiyor.

Dolayısıyla, böyle bir ikili dönüşüm patikası üzerinden biz gelecek tartışmasını ve tahayyülünü yapabiliriz.

Böyle bir kentsel sistemi oluştururken, böyle bir kentsel ortamı yaratırken hangi ilkeler bize yön gösterici, yol gösterici olabilir?

Benim vurgulamak istediğim hususlardan bir tanesi, kendine yeterlilik meselesi. Bugünün kentsel sistemleri aslında ihtiyaçlarını karşılamada kendi dışındaki sistemlere ve ortamlara çok bağımlı. Yani, tükettiğimiz birçok şeyi dışarıdan alıyoruz. Aldığımız için de tedarik zincirleri hayatımızda çok büyük bir önem taşımaya başlıyor ama en ufak bir şok veya bir kriz durumunda, tedarik zincirlerindeki aksama, o kentsel sistemin yaşantısında büyük bir risk ortaya çıkarıyor. O yüzden de, gelecekte oluşturacağımız kentsel sistemlerin birincil niteliği bence kendine yeterlilik olmalı ve temel ihtiyaçlarını en geniş düzeyde kendi içinden karşılayabilecek şekilde kentsel sistemler oluşturulmalı. Bunu yaparken de yerel kaynakları daha etkin ve verimli bir biçimde kullanarak, devreye sokarak, atıl durumdaki yerel kaynakları devreye sokarak, özellikle de tükettiği gıdanın, suyun ve enerjinin kayda değer bir kısmını kendi içinden ve yakın çevresinden karşılayabilecek bir yapıda olmalı.

Gıda, su, enerji niye önemli? Son dönemde de giderek vurgu yapılan gıda, su, enerji bağı “food, water, energy nexus” dediğimiz bir alan var. Bizim en temel ihtiyacımız gıda, su ve enerji tabii ama bunlar arasında çok ciddi karşılıklı bağlar ve ilişkiler var. Çünkü biz tükettiğimiz suyun çok büyük bir bölümünü ve yine tükettiğimiz enerjinin büyük bir bölümünü gıdayı üretmek ve gıdayı bir yerden bir yere transfer etmek için harcıyoruz. Bakın, dünya temiz su tüketiminin %75’i tarımda kullanılıyor. Yani, biz tarım, gıdayı üretmek için temiz suyumuzun %75’ini harcıyoruz. Aynı zamanda enerjinin de önemli bir bölümünü harcıyoruz. Dolayısıyla, bunlar arasındaki kritik ilişkileri gözetip, bugün olduğundan daha verimli bir yapıya taşıdığımız andan itibaren hem gıda, su, enerjiyi bir kentsel sistem önemli oranda kendi içerisinde karşılayabilir hale gelebilir hem de bunların israfından kaynaklanan verimsizlikleri ortadan kaldırabilir.

Peki, bir kenti gıda, su, enerji kaynakları bakımından yeterli hale getirebilmek için ne yapmak gerekiyor? Kent içi ve yakın çevresindeki tarım alanlarının olabildiğince korunması ve tarımsal amaçlar ile kullanımı. Ben şehircilik eğitimine 92 yılında başladığımda, hocalar bize kent nedir diye sorarlar, bu çok “wicked” bir sorudur, kenti tanımlamak, bu soruya yanıt vermek çok zordur diye söylerlerdi. Kentte tarım yoktur, kent kırım tersidir diye bir açıklama girişimi içerisindeydik biz ama bugün ben öğrencilerime bugünün ve geleceğin kentinin en temel bileşenlerinden, işlevlerinden bir tanesi tarım olmak durumda diye anlatmak zorunda kalıyorum, o ihtiyacı hissediyorum. O yüzden de tarım alanlarının korunması, bunların tarımsal amaçlar ile kullanımı, yerel su kaynaklarının korunması, bunlar üzerindeki gelişme baskısının önlenmesi önemli. Sadece bunları korumak yetmez, kullandığımız suyu olabildiğince çok geri kazanmak, özellikle endüstride kullandığımız çok kirletici suyu geri kazanıp belki tarımda kullanabilmek vs. gibi bir takım sistemleri devreye sokarak suyun geri kazanımı, kullanımı ve olabildiğince yerel, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılması ve bunların devreye sokulması gerekiyor. Bu mesele benim geleceğin tasavvuru veya tahayyülü içerisinde öncelikli gördüğüm ilkelerden bir tanesi.

Bir diğeri, burada bir diğer ilke, fiziksel yakınlık meselesi. Bugün pandemi tartışmaları içerisinde bize hep mesafeli olmayı öneriyorlar. Evet, pandeminin yoğun olduğu dönemde böyle bir mesafelilik düsturu önem kazanmış olsa da aslında yeni kentsel gelecek, kentlerin alt parçaları ile kent sakinleri arasındaki mesafelerin olabildiğince kısaltılması ilkesini esas almak durumunda. Yaygın, yani düşük yoğunluklarla büyük bir alana yayılmış, dolayısıyla da insanların otomobil kullanma ihtiyacını çoğaltan kentsel çevrelerden, iklim şehirciliğinde bizim “kompakt kent” diye ifade ettiğimiz, son dönemde “on beş dakika kenti” kavramı üzerinden yeniden tanımlanan, yani karma kullanım bölgeleri, karma kullanımlı alt bölgelerden oluşan, insanların gündelik yaşamlarında ihtiyaç duydukları eğitim, temel sağlık hizmetleri gibi işlevlere, alışveriş ve çalışma alanlarına yakın oldukları ve böylelikle de gündelik yaşam içerisinde ihtiyaç duydukları işlev alanlarına olabildiğince yakın, tercihen yürüme ve bisiklet kullanımı mesafelerinde yaşamalarına olanak verecek bir fiziksel yakınlık düsturundan oluşturulmuş bir kent.

Tabii ki, kentin kurgusunu böyle ele alıp gerçekleştirdiğinizde, karma kullanım bölgelerinden oluşan, optimum yoğunluğa sahip ve görece daha küçük bir alana yayılmış bir kent, kentsel sistem ortaya çıkabilir. Bu tür bir kentte motorize ulaşım talebi giderek azalabilir. Motorize olan ulaşım talebi azaldığı anda, motorize ulaşımı daha etkin ve verimli olan toplu taşıma ile karşılayabilmek olanaklı hale gelir ve insanların yürüme, bisiklet kullanımı gibi enerji tüketimi olmayan ulaşım modları gündelik yaşamın daha rahat bir parçası haline gelebilir. Ve böyle bir kent daha küçük bir alana yayılacağı için doğal çevreye olan müdahale de azalır, yakın çevresindeki kentlerin su kaynakları ve tarım alanlarını korumamız daha da kolaylaşabilir. Özellikle de böyle kentlerde, pandemi ve benzeri kriz dönemlerinde, kentliler yaşam alanlarının yakın çevresinde motorize olmayan ulaşım modlarını kullanarak temel ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılayabilir hale gelebilirler. Dolayısıyla, fiziksel yakınlık meselesi de geleceğin kentsel sistemlerini düşünürken bence karşımıza çıkan ikinci önemli ilke gibi duruyor.

Bir diğer mesele burada benim vurgulamak istediğim, çok merkezlilik. Kentin bütün temel kamusal işlev ve eylemlerinin tek merkezde toplandığı ve kentlilerin gündelik yaşantılarında bu merkeze uğrama ihtiyaçları hissettikleri kentlerden ziyade, çok merkezli, eğitim, sağlık, çalışma gibi temel servislere erişimde çoklu seçenekler sunan kentsel ortamlara evrilmemiz gerekiyor. Böyle çok merkezli kentsel ortamlar fiziksel yakınlık ilkesini hayata geçirmeyi de daha kolay ve olanaklı hale getireceği için buralarda motorize olan ulaşım bağımlılık azalacaktır. Kentlilerin yürüme, bisiklet ya da mikro hareketlilik araçlarını kullanma şansı artar.

Bu, Özgür hocanın söylediği yaşlı dostu kent ile de aslında yakın ilişki kuran bir nokta. Çünkü insanlar yaşlandıkça hareketlilik ihtiyaçları çok azalmıyor ama hareketlilik kabiliyetleri azalmaya başlıyor. Toplu taşımaya binmeleri çok olanaklı hale gelemeyebiliyor.

Dolayısıyla da, özellikle yaşlı toplumların daha mikro mobilite çözümlerini gündeme sokmaya çalıştığını görüyoruz ya da kendi kendini kumanda eden otomobillere bu kadar yatırım yapılmasının bir sebebi de aslında dünya toplumunun giderek yaşlanıyor olması ve yaşlananların da toplu taşıma vs. gibi belli düzeyde fiziksel güç gerektiren modları kullanamayacağı gerekçesinden ötürü. Ama yaşlandıklarında da araba kullanma dikkat, konsantrasyon dağınıklığı nedeniyle bir tehlike oluşturacağı için acaba mikro mobilite araçlarını devreye sokarak, kendi kendini kullanan otomobilleri devreye sokarak yaşlıların hareketlilik problemlerini çözebilir miyiz diyerek birçok araştırma yapıyor. Ve eğer kentsel sistemler, böyle çok merkezli, fiziksel olarak yakınlık düsturundan hareket eden alt parçalardan oluştuğunda, yaşlıların hareket ile ilgili problemleri de en aza indirilebilir ve böylelikle daha yaşlı dostu bir kentsel çevre ortaya çıkar diye düşünülüyor.

Ayrıca, bu tür çok merkezlilik konusu şu bakımdan da çok önemli; özellikle kitleler halinde hareket etme ve toplanma eğiliminin biraz azalacağını da düşünürsek, pandemi ve benzeri kriz dönemlerinde sosyal mesafelenme gibi ilkeleri uygulamak bu tür bir ortamda daha kolay bir hale gelebilir. Dolayısıyla da benim vurgulamak istediğim üçüncü prensip, çok merkezlilik prensibi.

Burada bir diğer vurgulamak istediğim mesele, biraz da kentsel sistemlerin iktisadi yapısına yönelik olarak çok sektörlülük.

Pandemi bize şunu gösterdi ki özellikle tek bir sektöre bağımlı kentler, özellikle de bu sektör insan hareketliliği ve etkileşimine dayanıyor ise; turizm kentleri gibi, öğrenci kentleri gibi, insan hareketliliğinin ve etkileşiminin en aza indirilmesi gerektiği dönemlerde, işte bu kentler iktisadi olarak kendilerini ciddi bir kriz ortamında bulabiliyorlar ve geçinme olanağı kalmayan hane halklarının da kendilerini ve yakın çevrelerini salgın hastalık vs. gibi risklerden koruma kapasiteleri ve hevesleri de giderek düşüyor. Dolayısıyla, yeni kentsel gelecek aslında, ekonomilerin çok sektörlü bir yapıda olması ilkesini esas almalı gibi geliyor bana. Böylelikle de, bir risk unsuru - bu bir doğal afet olabilir, pandemi gibi bir salgın riski olabilir – iktisadi sektörlerden birini ya da birkaçını olumsuz etkilediğinde, belki diğer sektörler ayakta kalarak kentin dirençliliğine, dayanıklılığına katkı yapabilir hale gelebilirler.

Bir diğer vurgulamak istediğim konu, çok işlevlilik meselesi.

Bu da belki kentin mekanlarının tasarımında ya da planlanmasında ele alınacak bir unsur. Yani, mesela pandemide İstanbul'da gördük değil mi? Bir sahra hastanesi yapmak için canım havaalanının, İstanbul Havalimanı'nın kullanılamaz hale getirilmesi gerekti. Oysa, kentin alt parçaları ve mekanlarını çok işlevli olabilecek bir mantıkta tasarlayıp devreye sokabilirsek, işte belki bir rekreasyon alanı bir taşkın döneminde bir tutma havuzuna dönüşebilir ya da bir rekreasyon alanı bir deprem anında geçici barınma alanına dönüştürülebilir. Büyük fuar alanları vs. bir sahra hastanelerine dönüştürülebilir. Dolayısıyla, bizim artık öyle bizden önceki kuşaklardaki kadar kaynak kullanımında hovarda olma şansımızın olmadığı açık. O yüzden de kentin alt parçalarını tasarlarken bunları yani belirli işlevleri yerine getiren ama kriz dönemlerinde, o kriz anının gerektirdiği başka işlevlere kolay adapte olup dönüşebilen ve o işleve geçici ortam sağlayabilecek bir niteliğe getirmek gibi bir çok işlevlilik prensibini de devreye sokmak gerekiyor.

Bir başka ifade edeceğim mesele, doğa ile gerçek uyum meselesi.

Yirminci yüzyıl kentleşme deneyiminde, biz bir anlamda doğaya meydan okuduk. Yani, doğayı değiştirme, dönüştürme meselesi aslında bir kent inşa etmenin başarısı gibi görüldü. Doğa da, insan eliyle yapılmış bir çevreye dönüştükçe niteliğini, sürekliliğini yitirdi. Bugün Ankara'da biz Ankara'nın derelerini sadece cadde isimlerinde görebiliyoruz, işte Kavaklıdere, Bülbülderesi, Cevizlidere vs. ama

bunlar ortada yoklar. Çoğunlukla da bugünün kentinde, doğanın kötü taklidi konumundaki yeşil alanlarda yaşamak durumunda kalıyoruz.

Hiç pandemiye gerek olmaksızın bu kentsel ortam, zaten milyonca insanın birçok hastalıkla baş başa kalmasına ve hastalığa maruz kalmasına neden oluyor. Hava kirliliği nedeniyle insanlar solunum hastalıklarına çok ciddi maruz kalıyorlar. Hareketsizlik kaynaklı sorunlar nedeniyle obezite çağımızın önemli bir sağlık sorunu haline geliyor. Dolayısıyla, yeni kentsel gelecek, doğa ile gerçek anlamda kenti uyumlandırmak durumunda.

Bunu nasıl yapacak? Kent içerisindeki tüm doğal alanları restore edip, bunlar arasındaki süreklilikleri sağlayacak kanalları yaratacak.

Yine tarıma döneceğim. Tarımsal üretimi, kentin ve kentlinin uğraşlarından birisi haline getirecek. Üzeri kapatılmış bütün doğal su yolları, dereleri gün yüzüne çıkaracak. Bunlar sadece rekreasyonel ve tasarıma yönelik bir öğe değil, aynı zamanda taşkın yönetiminin önemli birer unsurları haline gelecek. Biyoçeşitliliği, biyolojik çeşitliliği koruyup geliştirecek tedbirleri almak gibi pek çok doğa temelli çözümü bugünden itibaren geleceğin kentsel sistemini oluşturan ilkelerden bir tanesi haline getirmek ve görmek gerekiyor.

Burada son olarak vurgulamak istediğim husus da toplumsal dayanışma meselesi.

Geleceğin kenti bugün olumsuz örneklerini gördüğümüz türden bir ayrışmanın ve kutuplaşmanın kenti olamaz. Özellikle de krizlerle başa çıkabilmek ve krizlerin yoğun olduğu dönemlerde bunların sonuçları ile baş edebilmek, ciddi toplumsal dayanışma ağlarının, ilişkilerinin, toplumsal hareketlilik ilişkilerinin devreye sokulmasıyla gerçekleşebilir.

Bugün, bunun olumsuz örneklerini görüyoruz dememin sebebi şu: Covid hepimizi ilgilendiren bir problem. İnsanların ortak problemi ama bakın bu tür problemler, iklim krizi gibi, covid gibi, sıcak dalgası gibi problemler hepimizin ortak sorunu ama toplumun her kesimi bundan eşit biçimde etkilenmiyor. Herkesin etkilenmesi biraz sahip olduğu kapasite ve olanaklar ile ilişkili. Bir sıcak dalgası geldiğinde, belki iç ortamda çalışanlar, dışarıyla pek işi olmayan gençler bundan çok etkilenmiyor ama evini soğutamayacak, serinletemeyecek, o maddi olanaktan yoksun, kronik hastalığı olan yaşlılar bundan çok ciddi etkilenebiliyorlar. Dışarıda işi olan, damacana suyu satan arkadaşlar, kargocular vs. sürekli sıcak havaya maruz kaldığı için çok olumsuz etkilenebiliyorlar. Pandemide yaşlılar çok daha fazla. Ama burada bir dayanışma göremiyoruz. Bu problemi kendisiyle çok ilişkili görmeyen ya da çok az ilişkili gören insanlara maske bile taktırmakta zorlanıyoruz. Şimdi burada, böyle bir duyarsız yapı ile geleceğin kentine hazırlamak çok olanaklı değil. Dolayısıyla da mevcut eşitsizliklerin geleceğe taşınmaması, daha adil kentsel ortamlar oluşturulması çok önemli. Bu da kentsel toplulukların farkındalıklarının, bilinç düzeylerinin artırılması, bunun için de, buna ilişkin de örgütlenme ve dayanışma kanallarının çoklaştırılması gerekiyor. İşte bu bence yerel yönetimlerin, "living lab"lar, kent laboratuvaları vb. girişimleri biraz da toplumdaki dayanışma ilişkilerini, yardımlaşma ilişkilerini, paylaşma heveslerini arttıracak biçimde geliştirmeleri ile alakalı. Şimdi, bu tür ilkeleri çoğaltmamız mümkün.

Bunlar daha da arttırılabilir ama ben biraz daha, yeni kentsel geleceğe ilişkin genel bir çerçeveyi ortaya koyabilmek adına önemli ve öncelikli gördüklerimi bugün sizinle paylaşmak istedim. Ama bu ilkeler etrafında geliştirilecek kentlerin, kentsel ortamların daha "resilient" olacakları, daha düşük karbonlu veya sıfır karbonlu olacakları, daha adil ve paylaşımcı olacakları, daha akıllı, daha yaşanabilir yerler olacakları açık. Dolayısıyla, bugün yeni bir kentsel gelecek arayışı ya da tahayyülü kaçınılmaz bir zorunluluk ve bu bağlamda da ekonomik ve ekolojik krize yanıt olacak, ekolojik yıkımı durduracak yeni bir kentleşme modelini geliştirmek bence hepimizin, özellikle kent, bölge konuları ile

ilişkili çalışan profesyonellerin, ama tüm toplumun ortak sorumluluğu gibi duruyor. Ben burada isterseniz tamamlayayım. Son ana kadar kalan herkesin de sabrına teşekkür ediyorum.

Ben burada aktardığım çerçeveyi son dönemde iki şeyde yazdım. Bunlardan bir tanesi Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin Dosya Dergisi'nin kırk beşinci sayısı, bir tanesi de, Fikir Turu isimli web sitesi. Buralardaki son yazılarımda, anlattığım çerçeveyi biraz daha geniş bir biçimde ele alıp tartışıyorum. İlgilenen veya göz atmak isteyen arkadaşlar olursa, onlara buradan bu bilgiyi paylaşmış olayım. Çok teşekkür ediyorum bana bu fırsatı verdiğiniz için ve herkese de beni dinledikleri için.